

Zuidlaren bewaakt joodse verleden

Cor Rodenburg*

Gij wandelaar die dit dorp bezoekt

Hier staan zijn joden afgeboekt.

*Een zwerfkei voor het zwervend volk
welks Drents restant werd opgedoekt.*

Saul van Messel (*Drenthe*)

In Zuidlaren staat sinds 1884 een bijzonder gebouwtje: de synagoge van de joodse gemeente. Het gebouw wordt als gebedshuis al vele tientallen jaren niet meer gebruikt. Waarschijnlijk wisten tot voor kort de meeste Zuidlaarders de oorspronkelijke functie van het gebouw niet eens. Het plaatselijke Comité Joods Erfgoed maakte daar een eind aan met het plaatsen van een monument ter nagedachtenis aan de joden die in de oorlog zijn omgekomen. In december 2005 werd het gebedshuis door de gemeente Tynaarlo overgedragen aan de Stichting Oude Drentse Kerken.

Wanneer de eerste joden in Zuidlaren neerstreken, is niet met zekerheid te zeggen. In het Haardstedenregister komt in 1764 de naam Moses de Jode voor, vermeldt de beschrijving van *Joods leven in Zuidlaren* door ds. Geert C.Hovingh. Vast staat dat in 1724 de eerste joden zich officieel in Drenthe in Coevorden mochten vestigen. Er woonde daar overigens al vijftig jaar eerder een joods gezin, waarvan het hoofd een Bank van Lening mocht instellen.

Wel nuttig in een vestingplaats, waar de soldij niet altijd prompt werd uitbetaald. De nieuwelingen in Drenthe werden vanaf 1782 beperkt in hun beroepskeuze: slager, koopman, vilder. De laatste moest dan wel iets buiten de bebouwde kom blijven vanwege stankoverlast door onder andere het gebruik van urine. Het Landschapsbestuur stond overigens zeer gereserveerd ten aanzien van de komst van joden. Er werden nogal wat regels gesteld. De joden vielen op door hun eigen rustdag, en later nog door hun afgelegen begraafplaatsen.

De Drost van Coevorden, die zelfstandig kon opereren, stond in 1768 wel toe dat een huis als gebedsruimte mocht worden benut. Daarna volgden dergelijke huizen in latere jaren in Meppel en Hoogeveen. Merkwaardig is dat Zuidlaren ooit kerkelijk ingedeeld werd bij Hoogeveen, niet bij Assen.

Synagoge

Volgens de Statistiek van Drenthe telde Zuidlaren in 1853 drie joden op een totale bevolking van 1503 zielen. Tien jaar later waren het er 23 op een totale bevolking van 1901 personen. Nijeveen, Peize en Zuidwolde kenden toen nog steeds geen joodse ingezetenen.

Sinds 1884 heeft Zuidlaren een synagoge en ruim tien jaar later komt er een eigen begraafplaats aan de Wolferdinge. Dit is achter de tennisbaan bij het wooncentrum Tienelshove. De synagoge is gelegen aan de Zuiderstraat/Brink ZZ.

De markegenoten hadden er in 1883 twee vergaderingen voor nodig om een stuk grond voor dit doel af te staan. Dankzij de burgemeester, wiens naam (De Milly) dan ook in de gedenkplaat staat, kon de bouw doorgang vinden. Voorwaarde was wel dat de joodse gemeenschap vier eiken op de brink zou planten. Tot 1925 werd de synagoge gebruikt.

Na de leegstand in 1925 werd het gebouwtje opslagplaats. In de oorlog gebruikten de Duitsers het en na 1945 legden Canadezen er beslag op. Later werd het gebouw het onderkomen van de padvindsters. De laatste functie die het gebouw vervulde was een winkel voor tweedehands goederen. Het mag gezegd: als naoorlogs eigendom van de Gemeente werd het niet verwaarloosd, maar het werd er toch niet beter op. De paar sloopplannen die er waren heeft de synagoge gelukkig overleefd.

Actieve vereniging

Sinds 2003 is er een actieve Vereniging tot Behoud Synagoge Zuidlaren. De vereniging is op zoek naar een partner die de synagoge onder zijn hoede wil nemen. Er zijn besprekingen geweest met de monumentenvereniging 'Hendrik de Keijser' en met de Stichting Oude Drentse Kerken (onder auspiciën van Stichting 'Het Drentse Landschap'). Zeer waarschijnlijk leidt dat laatste contact ertoe dat het eigendom en beheer van de synagoge bij deze stichting wordt ondergebracht. Het gebouw moet grondig gerestaureerd worden; binnen in de synagoge is alles weg. Geschat wordt dat de restauratiekosten zo'n 150 duizend euro zullen bedragen.

Ook is er nog een Comité Joods Erfgoed (in 1998 opgericht) dat zich inzet voor het behoud van de synagoge. Deze heeft ervoor gezorgd dat er een gedenkplaat met de namen van de weggevoerde en overleden joodse inwoners werd aangebracht. In 2002 werd de zeer verwaarloosde begraafplaats fraai hersteld.

De Vereniging tot Behoud Synagoge timmert met succes aan de weg en heeft ook een Comité van Aanbeveling waarin figuren van elders zitting hebben, zoals de bekende prof. Arnold Heertje en ook prof. I.Lipschits uit Groningen. Het bestuur, onder het gedreven voorzitterschap van ds. Hovingh, heeft voor dit jaar tal van activiteiten geregeld om het gebouwtje in de belangstelling te krijgen. Er wordt in ieder geval meegedaan aan het Bevrijdingsfeest, de Drentse Fietsvierdaagse en de Open Monumentendag. De Liberale Joodse Gemeente uit Groningen heeft inmiddels ook al belangstelling getoond om bijeenkomsten in de straks herstelde synagoge te houden.

Nieuwsgierig? Bezoek dan een van de activiteiten of wandel er zomaar eens langs. Het is een eenvoudig gebouwtje, maar toch de moeite waard om als herinnering aan een turbulente geschiedenis bewaard te blijven.

** C. Rodenbrug is vrijwillige medewerker van Stichting 'Het Drentse Landschap'.*

Stichting 'Het Drentse Landschap' behartigt ook de belangen van Stichting Oude Drentse Kerken.

Bron: Kwartaalblad 46 van Stichting Het Drentse Landschap (juni 2005)